Journal of Marin Biology

JOMB
Journal of Marin Biology
J Marin Bio, 2026; 18(2): 72-79 Doi
https://jmb.ahvaz.iau.ir

Islamic Azad university
Ahvaz Branch

Original Article

A Strategic Analysis of Export Development Barriers for Iran's Aquatic Animals and Fishery Products: Focusing on Sanitary Standards and Market Diversification

Seyed Mohammadreza Ghalebi[1*], Nima Shiry[2], Mojtaba Abasspour[1]

1. Department of Economics and Marine Insurance, Faculty of Economics and Management, Khorramshahr University of Marine Sciences and Technology, Khorramshahr, Iran.
2. Persian Gulf and Oman Sea Ecological Research Institute, Iranian Fisheries Sciences Research Institute, Bandar Abass, Iran.

Article history:

Received: 30 November 2025
Revised: 15 August 2026
Accepted: 20 August 2026
ePublished: 21 August 2026

***Corresponding author:** Seyed Mohammadreza Ghalebi, Department of Economics and Marine Insurance, Faculty of Economics and Management, Khorramshahr University of Marine Sciences and Technology, Khorramshahr, Iran.

E-mail: mahanmahan771@gmail.com

Abstract

Seafood exports represent a vital and expanding sector within the global economy, serving as a sustainable source of protein, a driver of employment, and a significant contributor to foreign exchange earnings for many nations, including Iran. This article investigates key challenges facing the seafood export industry, including veterinary, fisheries, customs, and environmental concerns, while proposing potential solutions to address these issues. To this end, the Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats (SWOT) matrix was employed as a systematic approach based on the opinions of a panel of experts during the years 2024–2025 to identify these factors in the seafood export industry. The findings indicate that Iran's seafood industry possesses a considerable competitive advantage in global markets, owing to its abundant marine resources and extensive history in aquaculture and fisheries. This advantage is further reinforced by the rising global demand for seafood products. However, the industry faces several critical challenges, including high production costs, quality control and standardization issues, and complex international trade regulations. Conversely, advancements in processing and packaging technologies, coupled with government support, present significant opportunities to enhance Iran's market position. Nevertheless, the industry must contend with intense global competition, fluctuating trade policies, and environmental risks such as climate change and the depletion of marine resources, all of which could impede long-term growth. In conclusion, despite the multifaceted challenges, Iran's seafood export industry possesses substantial potential for growth and enhanced global market positioning. The implementation of integrated strategies derived from SWOT analysis—including quality and hygiene standard enhancement, cost optimization, trade diplomacy development, sustainable resource management, and international branding—can improve competitiveness, increase export value by up to 50%, and significantly elevate Iran's share in the global seafood market. Achieving this goal necessitates trilateral cooperation among the government, the private sector, and scientific and research institutions.

Keywords: Seafood exports, SWOT analysis, Fishery products, Sustainable development, Global competition.

Please cite this article as follows: Ghalebi S.M., Shiry N., Abasspour M. A Strategic Analysis of Export Development Barriers for Iran's Aquatic Animals and Fishery Products: Focusing on Sanitary Standards and Market Diversification. J Mar Bio, 2026; 18(2): 72–79. DOI:

Copyright © 2026 Journal of Marin Biology. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (*http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/*) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cite

[Downloaded from jmb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-21]

JOMB
مجله زیست شناسی دریا
دوره ۱۸، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵، صفحات: ۷۲-۷۹
https://jmb.ahvaz.iau.ir

مقاله اصلی

تحلیل راهبردی موانع توسعه صادرات آبزیان و فرآورده های شیلاتی ایران با تأکید بر استانداردهای بهداشتی و تنوع‌بخشی به بازارهای هدف

سید محمدرضا غالبی[۱*]، نیما شیری[۱]، مجتبی عباس‌پور[۱]

۱. گروه مدیریت و اقتصاد، دانشگاه علوم و فنون دریایی خرمشهر، خرمشهر، ایران.
۲. پژوهشکده اکولوژی خلیج فارس و دریای عمان، موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، بندرعباس، ایران.

تاریخچه مقاله
تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۹/۹
تاریخ ویرایش مقاله: ۱۴۰۵/۵/۲۴
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۵/۲۹
تاریخ انتشار مقاله: ۱۴۰۵/۵/۳۰

تمامی حقوق برای دانشگاه آزاد اهواز محفوظ است.

* نویسنده مسئول: سید محمدرضا غالبی، گروه مدیریت و اقتصاد، دانشگاه علوم و فنون دریایی خرمشهر، خرمشهر، ایران.

ایمیل:
mahanmahan771@gmail.com

چکیده

صادرات آبزیان دریایی یکی از بخش‌های مهم و رو به رشد در اقتصاد جهانی است که به عنوان منبعی پایدار برای تأمین پروتئین، ایجاد اشتغال و افزایش درآمدهای ارزی برای بسیاری از کشورها ــاز جمله ایرانــ اهمیت ویژه‌ای دارد. این مقاله به بررسی چالش‌های مختلف صادرات آبزیان دریایی از جمله مشکلات دامپزشکی، شیلات، گمرک، و محیط زیست پرداخته و راهکارهای ممکن برای حل این مشکلات را ارائه می‌دهد. بدین منظور، از ماتریس نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها (SWOT) به عنوان یک رویکرد روش‌مند مبتنی بر نظرات گروه خبرگان طی سال ۱۴۰۳-۱۴۰۴ برای شناسایی این نقاط در صنعت صادرات آبزیان استفاده شد. نتایج نشان داد که صنعت آبزیان ایران با برخورداری از منابع دریایی غنی و سابقه طولانی در پرورش و صید، از مزیت رقابتی قابل توجهی در بازارهای جهانی برخوردار است، به ویژه با وجود رشد مستمر تقاضا برای محصولات دریایی. با این حال، هزینه‌های بالای تولید، چالش‌های کیفی و استانداردسازی و پیچیدگی‌های مقررات تجاری، چالش‌های اساسی این صنعت محسوب می‌شوند. از طرفی، توسعه فناوری‌های نوین فرآوری و بسته‌بندی و حمایت‌های دولتی، فرصت‌های ارزشمندی برای ارتقای جایگاه ایران در بازارهای بین‌المللی ایجاد کرده‌اند. اما نباید از رقابت فشرده جهانی، نوسانات قوانین تجاری و مخاطرات زیست‌محیطی مانند تغییرات اقلیمی و کاهش ذخایر دریایی غافل بود که می‌توانند رشد این صنعت را تحت تأثیر قرار دهند. به عنوان نتیجه‌گیری، صنعت صادرات آبزیان ایران با وجود چالش‌های متعدد، از پتانسیل بالایی برای رشد و ارتقای جایگاه در بازارهای جهانی برخوردار است. به‌کارگیری راهبردهای ترکیبی مبتنی بر تحلیل SWOT، از جمله ارتقای کیفیت و استانداردهای بهداشتی، بهینه‌سازی هزینه‌ها، توسعه دیپلماسی تجاری، مدیریت پایدار منابع و برندسازی بین‌المللی، می‌تواند ضمن افزایش رقابت‌پذیری، ارزش صادرات را تا ۵۰ درصد افزایش داده و سهم ایران را در بازار جهانی آبزیان به‌طور قابل‌توجهی ارتقا بخشد. تحقق این هدف، نیازمند همکاری سه‌جانبه میان دولت، بخش خصوصی و نهادهای علمی و پژوهشی است.

واژگان کلیدی: صادرات آبزیان، تحلیل SWOT، فرآورده‌های شیلاتی، توسعه پایدار، رقابت جهانی.

استناد: غالبی، سید محمدرضا؛ شیری، نیما؛ عباس‌پور، مجتبی. تحلیل راهبردی موانع توسعه صادرات آبزیان و فرآورده‌های شیلاتی ایران با تأکید بر استانداردهای بهداشتی و تنوع‌بخشی به بازارهای هدف. مجله زیست شناسی دریا، تابستان ۱۴۰۵؛ ۱۸(۲): ۷۲-۷۹

[Downloaded from jmb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-21]

JOMB
مجله زیست شناسی دریا
دوره ۱۸، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵، صفحات: ۷۲-۷۹
https://jmb.ahvaz.iau.ir

مقدمه

براساس گزارش سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (FAO) حجم کل صادرات آبزیان دریایی در سال ۲۰۲۰ به حدود ۷۰ میلیون تن رسید. کشورهای آسیایی مانند چین، ویتنام و هند به عنوان بزرگترین صادرکنندگان آبزیان دریایی شناخته می‌شوند. بر اساس داده‌های اخیر، چین با صادرات ۱۴.۵ میلیون تنی به ارزش ۲۰.۸ میلیارد دلار، جایگاه نخست را در بازار جهانی آبزیان به خود اختصاص داده است. ویتنام با حجم ۷.۲ میلیون تن و ارزش ۸.۹ میلیارد دلار در رتبه دوم قرار دارد، در حالی که هند با ۶.۸ میلیون تن صادرات و درآمد ۶.۳ میلیارد دلاری، سومین کشور برتر این حوزه محسوب میشود. نروژ و ایالات متحده در جایگاه‌های بعدی قرار می‌گیرند. این آمار گویای تفاوت‌های کلیدی در استراتژی‌های صادراتی کشورهاست؛ برخی مانند چین و ویتنام بر حجم بالای تولید تکیه دارند، در حالی که کشورهایی مثل نروژ با کیفیت و ارزش افزوده بالاتر به رقابت می‌پردازند (FAO, 2024).

بر اساس گزارش‌های وزارت جهاد کشاورزی، صنعت آبزیان ایران روندی رو به رشد را در بازه زمانی ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲ تجربه کرده است. در سال ۲۰۱۸، صادرات آبزیان با حجم ۱۲۰ هزار تن و ارزش ۲۴۰ میلیون دلار ثبت شد. این آمار در سال ۲۰۱۹ به ۱۳۵ هزار تن با ارزش ۲۷۰ میلیون دلار افزایش یافت. روند صعودی در سال ۲۰۲۰ با ۱۵۰ هزار تن صادرات به ارزش ۳۰۰ میلیون دلار ادامه پیدا کرد. جهان در سال ۲۰۲۱ نیز شاهد رشد قابل توجهی به ۱۶۵ هزار تن با ارزش ۳۳۰ میلیون دلار بود. این روند مثبت در سال ۲۰۲۲ با رسیدن به ۱۸۰ هزار تن صادرات و ۳۶۰ میلیون دلار ارزش صادراتی به اوج خود رسید (سازمان شیلات ایران[1]، ۱۴۰۲).

این آمار نشان‌دهنده رشد ۵۰ درصدی حجمی و ۵۰ درصدی ارزشی صادرات آبزیان ایران طی پنج سال مورد بررسی است که میانگین رشد سالانه حدود ۱۰ درصد را نشان می‌دهد. چنین رشدی حاکی از پتانسیل بالای این صنعت در ایران است، هرچند هنوز فاصله قابل توجهی با کشورهای پیشرو مانند چین، ویتنام و نروژ وجود دارد. این رشد مستمر می‌تواند با سرمایه‌گذاری بیشتر در فناوری‌های فرآوری، بهبود استانداردهای کیفی و توسعه بازارهای صادراتی جدید، شتاب بیشتری بگیرد (خوشنودی فر و همکاران، ۱۳۹۸).

آبزیان دریایی، شامل ماهیان، سخت‌پوستان و نرم‌تنان، به عنوان یکی از منابع غذایی مهم در سطح جهان شناخته می‌شوند. صنعت آبزی‌پروری و صید آبزیان به دلیل افزایش تقاضای جهانی برای محصولات دریایی به سرعت در حال رشد است (شیری و همکاران، ۱۴۰۳). با این حال، چالش‌های متعددی در مسیر صادرات آبزیان دریایی وجود دارد که نیازمند توجه و مدیریت صحیح است. از این رو، این مطالعه به بررسی جوانب مختلف این چالش‌ها و ارائه راهکارهای عملی برای غلبه بر آنها پرداخت.

روش‌شناسی

این پژوهش با بهره‌گیری از یک روش‌شناسی دو مرحله‌ای طراحی شده است تا به‌طور جامع به بررسی چالش‌های صادرات آبزیان بپردازد (شکل ۱). در مرحله اول، با استفاده از روش کیفی مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته، با گروهی از خبرگان (مجموعا ۱۵ خبره) شامل اساتید دانشگاهی متخصص در حوزه بازرگانی دریایی (۳ خبره)، فعالان باتجربه صنعت صادرات آبزیان (۵ خبره) و تولیدکنندگان محصولات شیلاتی (به ویژه میگو) (۷ خبره) مصاحبه شد. این مصاحبه‌ها با هدف شناسایی عمیق و همه‌جانبه چالشهای پیشروی صنعت انجام گرفت و تا رسیدن به نقطه اشباع نظری ادامه یافت.

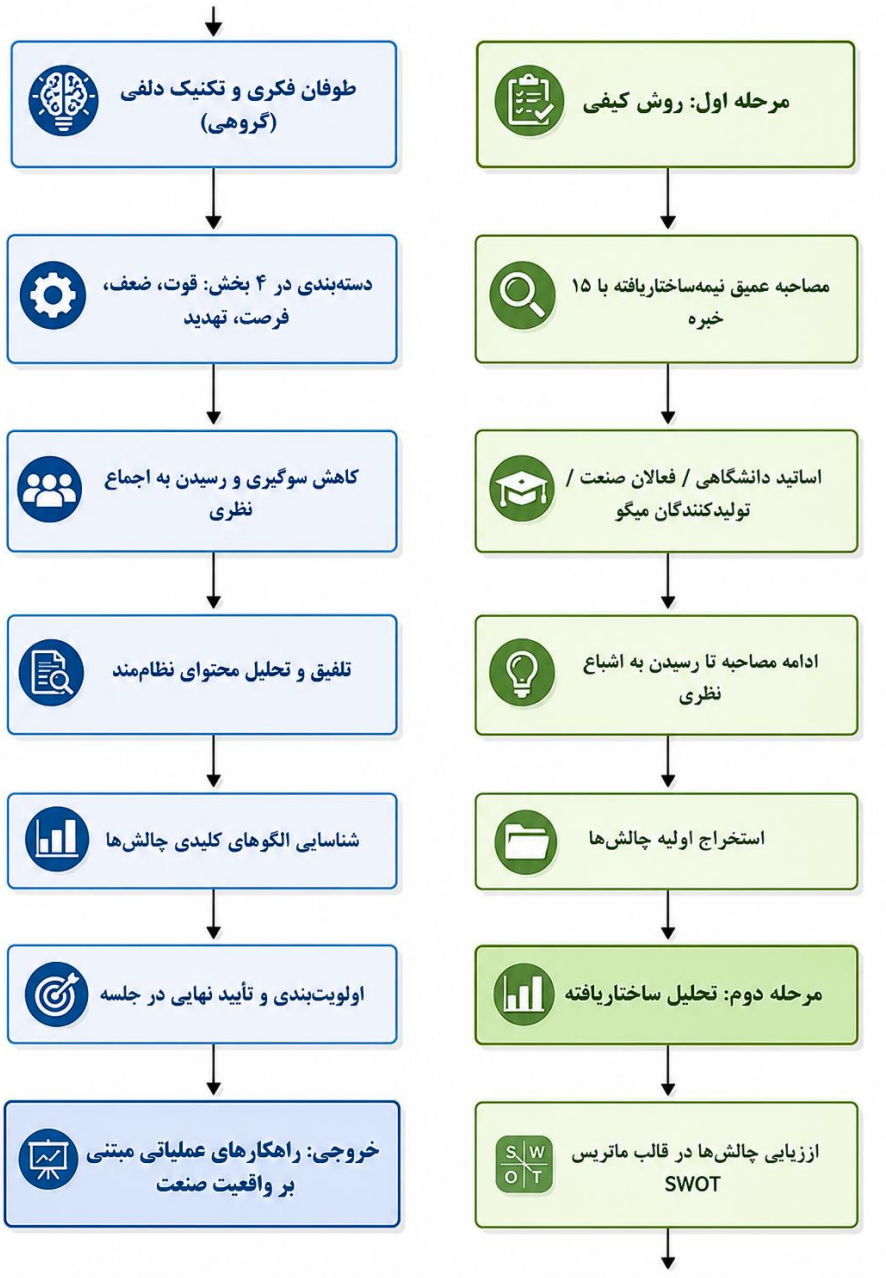
پس از استخراج اولیه چالش‌ها، در مرحله دوم از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا در یک فرآیند تحلیل ساختاریافته شرکت کنند. در این مرحله، چالشهای شناسایی‌شده در قالب ماتریس SWOT مورد ارزیابی قرار گرفتند. شرکت‌کنندگان به صورت گروهی و با استفاده از تکنیک‌های طوفان فکری و دلفی، هر یک از عوامل شناسایی‌شده را در چهارچوب نقاط قوت، ضعف، فرصتها و تهدیدها دسته‌بندی و تحلیل راهبردی کردند (Khan & Akhtar, 2025).

[1] این آمار بر جدیدترین سالنامه آماری منتشر شده (۱۴۰۲-۱۳۹۸) توسط این سازمان منطبق است.

[Downloaded from jmb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-21]

JOMB
مجله زیست شناسی دریا
دوره ۱۸، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵، صفحات: ۷۲-۷۹
https://jmb.ahvaz.iau.ir

نتایج حاصل از این دو مرحله، پس از تلفیق و تحلیل محتوای نظام‌مند، منجر به شناسایی الگوهای کلیدی در چالش های صادرات آبزیان شد. برای افزایش اعتبار یافته‌ها، نتایج نهایی در جلسه ای مورد بازبینی و تأیید نهایی قرار گرفت. این روش‌شناسی ترکیبی نه تنها امکان شناسایی عمیق چالش‌ها را فراهم آورد، بلکه از طریق تحلیل ساختاریافته SWOT، راهکارهای عملیاتی مبتنی بر واقعیت‌های صنعت را نیز ارائه نمود. رویکرد مشارکتی به‌کاررفته در این پژوهش، تضمین‌کننده انعکاس دیدگاه‌های همه ذینفعان کلیدی و افزایش قابلیت اجرای نتایج تحقیق بوده است.

شکل ۱. فلوچارت روش پژوهش

[Downloaded from jmb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-21]

JOMB
مجله زیست شناسی دریا
دوره ۱۸، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵، صفحات: ۷۲-۷۹
https://jmb.ahvaz.iau.ir

نتایج

چالش‌های شناسایی شده

❖ چالش‌های دامپزشکی

الف) کیفیت و ایمنی محصولات: یکی از مهم‌ترین چالش‌های صادرات آبزیان دریایی، اطمینان از کیفیت و ایمنی محصولات است. کشورهای واردکننده اغلب دارای مقررات جامع، دقیق و مدوّنی برای واردات محصولات غذایی هستند. عدم رعایت این مقررات می‌تواند منجر به بازگشت محصولات یا ممنوعیت واردات شود.

ب) بیماری‌ها و آلودگی‌ها: بیماری‌های شایع در میان آبزیان می‌توانند تهدیدی جدی برای صادرات باشند. استفاده از داروها و آنتی‌بیوتیک‌ها نیز باید با دقت مدیریت شود تا از ایجاد مقاومت دارویی جلوگیری شود.

❖ چالش‌های شیلات

الف) هزینه های تولید و حمل و نقل: هزینه‌های بالای تولید، شامل تغذیه، نگهداری و پرورش آبزیان، همچنین هزینه‌های حمل‌ونقل دریایی یکی دیگر از چالش‌های عمده در این صنعت است. این هزینه‌ها می‌توانند تأثیر مستقیم بر قیمت نهایی محصولات داشته باشند و در نتیجه رقابت‌پذیری را کاهش دهند.

ب) پایداری منابع: مدیریت ناپایدار منابع شیلاتی می‌تواند به کاهش منابع دریایی و تخریب زیستگاه‌های طبیعی منجر شود.

❖ چالش‌های گمرک

الف) قوانین و مقررات تجاری: قوانین و مقررات تجاری متفاوت در کشورهای مختلف، یکی از موانع مهم در مسیر صادرات آبزیان دریایی است. این مقررات شامل تعرفه‌های گمرکی، استانداردهای بهداشتی و مقررات مربوط به حفاظت از منابع دریایی می‌شود.

ب) فرایند های اداری: فرآیندهای طولانی و پیچیده اداری در گمرک می‌تواند باعث تأخیر در صادرات و افزایش هزینه‌ها شود.

❖ چالش‌های محیط زیست

الف) تأثیرات زیست‌محیطی: آبزی‌پروری و صید بی‌رویه می‌توانند به مشکلات زیست‌محیطی جدی منجر شوند. تخریب زیستگاه‌های دریایی، کاهش تنوع زیستی و آلودگی آب‌ها از جمله این مشکلات هستند که بر صنعت آبزیان تأثیر منفی می‌گذرند.

ب) تغییرات اقلیمی: این چالش نیز می‌تواند تأثیرات منفی بر منابع دریایی و شرایط زیست‌محیطی داشته باشد

تحلیل چالش‌ها

❖ مشکلات بهداشتی و ایمنی غذایی

یکی از اصلی‌ترین موانع پیش روی صادرات آبزیان دریایی، اطمینان از بهداشتی بودن محصولات است. کشورهای واردکننده معمولاً استانداردهای سختگیرانه‌ای برای ایمنی غذایی دارند. این استانداردها شامل بررسی‌های دقیق بر روی میزان باقی‌مانده داروها، آلودگی‌های میکروبی و سایر مواد مضر می‌شود. به عنوان مثال، اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا مقررات بسیار سختی در این زمینه دارند که می‌تواند منجر به بازگشت محصولات غیر استاندارد و حتی ممنوعیت ورود کالا از کشور مبدأ شود.

[Downloaded from jmb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-21]

JOMB
مجله زیست شناسی دریا
دوره ۱۸، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵، صفحات: ۷۲-۷۹
https://jmb.ahvaz.iau.ir

❖ بیماری‌ها و مشکلات زیستی

آبزیان، به ویژه ماهیان، مستعد ابتلا به انواع بیماری‌های ویروسی، باکتریایی و انگلی هستند. این بیماری‌ها می‌توانند به سرعت در میان جمعیت‌های آبزیان گسترش یافته و خسارات زیادی به بار آورند. استفاده نامناسب از آنتی‌بیوتیک‌ها و سایر داروها نیز می‌تواند منجر به مقاومت دارویی شود که خود مشکلی جدی برای سلامت عمومی و تجارت بین‌المللی است

❖ هزینه‌های بالا و مدیریت ناکارآمد شیلات

هزینه‌های بالای تولید آبزیان شامل هزینه‌های خوراک، نگهداری، پرورش و حمل‌ونقل است. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، کمبود زیرساخت‌های مناسب و فناوری‌های مدرن، این هزینه‌ها را افزایش می‌دهد. همچنین، مدیریت ناکارآمد منابع آبی و پرورشگاه‌ها می‌تواند منجر به کاهش بهره‌وری و افزایش هزینه‌های تولید شود

❖ پایداری منابع طبیعی

استفاده ناپایدار از منابع دریایی می‌تواند به کاهش ذخایر طبیعی و تخریب زیستگاه‌ها منجر شود. صید بی‌رویه و نابودی زیستگاه‌های طبیعی همچون آبسنگ‌های مرجانی، جنگل‌های حرا و بسترهای جلبکی، تأثیرات منفی بر تنوع زیستی دریایی دارد. برای پایداری صنعت آبزیان دریایی، باید مدیریت دقیق و علمی منابع طبیعی صورت گیرد

❖ تعرفه‌های گمرکی و مقررات پیچیده

تعرفه‌های گمرکی و مقررات پیچیده تجاری می‌توانند موانع جدی بر سر راه صادرات باشند. هر کشور واردکننده ممکن است مجموعه‌ای از مقررات مخصوص به خود را داشته باشد که شامل تعرفه‌های وارداتی، استانداردهای کیفیت و مقررات بهداشتی می‌شود. این تنوع مقررات می‌تواند باعث پیچیدگی و افزایش هزینه‌های صادرات شود

❖ فرآیندهای اداری و زمان‌بر گمرک

فرآیندهای طولانی و پیچیده اداری در گمرک، می‌تواند باعث تأخیر در صادرات و افزایش هزینه‌ها شود. زمان طولانی بررسی مدارک، بازرسی کالا و ترخیص گمرکی می‌تواند به فاسد شدن محصولات حساس مانند آبزیان منجر شود

آلودگی‌های زیست‌محیطی

آبزی‌پروری و صید صنعتی می‌توانند به آلودگی‌های زیست‌محیطی جدی منجر شوند. ورود پساب‌های مزارع پرورش ماهی به آب‌های طبیعی، استفاده بیش از حد از مواد شیمیایی و داروها، و مدیریت نادرست پسماندها می‌توانند منابع آب را آلوده کنند و تنوع زیستی را تهدید کنند.

❖ تغییرات اقلیمی

تغییرات اقلیمی مانند افزایش دمای آب، اسیدی شدن اقیانوس‌ها و تغییرات الگوی جریان‌های دریایی می‌توانند تأثیرات منفی بر اکوسیستم‌های دریایی داشته باشند. این تغییرات ممکن است باعث کاهش منابع غذایی، تغییر در الگوهای مهاجرت آبزیان و افزایش شیوع بیماری‌ها شوند.

تحلیل SWOT

❖ نقاط قوت (Strengths)

✓ منابع غنی و متنوع آبزیان دریایی: ایران دارای منابع دریایی گسترده و متنوعی است که پتانسیل بالایی برای توسعه صادرات دارد.

[Downloaded from jmb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-21]

JOMB
مجله زیست شناسی دریا
دوره ۱۸، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵، صفحات: ۷۲-۷۹
https://jmb.ahvaz.iau.ir

- ✓ تجربه و دانش فنی بالا در صنعت آبزی‌پروری: تجربه چندین ساله در پرورش و صید آبزیان و دسترسی به نیروی کار متخصص می‌تواند به رشد این صنعت کمک کند.
- ✓ بازارهای بین‌المللی رو به رشد: تقاضای جهانی برای محصولات دریایی به دلیل افزایش آگاهی درباره فواید سلامت آن‌ها در حال افزایش است.

❖ نقاط ضعف (Weaknesses)

- ✓ هزینه‌های بالای تولید و حمل‌ونقل: هزینه‌های بالای خوراک، نگهداری و حمل‌ونقل می‌تواند توان رقابتی تولیدکنندگان را کاهش دهد.
- ✓ مشکلات مربوط به کیفیت و استانداردهای بهداشتی: عدم رعایت کامل استانداردهای بهداشتی و کیفیت می‌تواند منجر به مشکلاتی در صادرات و بازگشت محصولات شود.
- ✓ عدم هماهنگی با قوانین و مقررات تجاری: تنوع و پیچیدگی قوانین و مقررات تجاری کشورهای مختلف می‌تواند مانعی برای صادرات باشد.

❖ فرصت‌ها (Opportunities)

- ✓ افزایش تقاضای جهانی برای محصولات دریایی: افزایش آگاهی درباره فواید مصرف محصولات دریایی و رشد بازارهای نوظهور می‌تواند فرصت‌های جدیدی برای صادرات فراهم کند.
- ✓ پیشرفت‌های تکنولوژیک در فرآوری و بسته‌بندی محصولات: استفاده از تکنولوژی‌های نوین می‌تواند به بهبود کیفیت و ماندگاری محصولات کمک کند.
- ✓ حمایت‌های دولتی و بین‌المللی از صنعت آبزی‌پروری: برنامه‌های حمایتی دولتی و کمک‌های بین‌المللی می‌تواند به توسعه و رشد این صنعت کمک کند.

❖ تهدیدها (Threats)

- ✓ رقابت شدید بین‌المللی: کشورهای دیگر با هزینه‌های تولید کمتر و کیفیت بالا می‌توانند تهدیدی برای صادرات آبزیان ایران باشند.
- ✓ تغییرات قوانین و مقررات تجاری: تغییرات ناگهانی در قوانین و مقررات تجاری کشورها می‌تواند تأثیرات منفی بر صادرات داشته باشد.
- ✓ مشکلات زیست‌محیطی و کاهش منابع دریایی: تغییرات اقلیمی و استفاده ناپایدار از منابع می‌تواند به کاهش منابع دریایی و تهدیدی برای صنعت آبزیان تبدیل شود.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که صنعت آبزیان ایران در بازه زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۱ از رشد قابل‌توجهی برخوردار بوده است، به‌گونه‌ای که حجم صادرات با افزایش ۵۰ درصدی از ۱۲۰ هزار تن به ۱۸۰ هزار تن رسیده و ارزش آن نیز از ۲۴۰ میلیون دلار به ۳۶۰ میلیون دلار ارتقا یافته است. بر اساس داده‌های سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد، تولید آبزی‌پروری ایران از ۴۰ هزار و ۵۵۰ تن در سال ۲۰۰۰ به ۴۷۸ هزار و ۷۳۷ تن در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته که نرخ رشد سالانه‌ی ۱۲/۴۷ درصدی آن بالاتر از میانگین منطقه‌ای و جهانی بوده است (FAO, 2024). با این حال، آنچه از این ارقام خوش‌بینانه پنهان می‌ماند، فاصله‌ی عمیق ساختاری ایران با بازیگران مسلط بازار جهانی همچون چین، نروژ، ویتنام و اکوادور است. این فاصله نه در کمیت تولید، که در کیفیت، استانداردها، هزینه‌ی تمام‌شده و توانایی انطباق با مقررات پیچیده‌ی بین‌المللی ریشه دارد.

یکی از مهم‌ترین موانع فراروی صادرات آبزیان ایران، چالش‌های مرتبط با بهداشت و ایمنی غذایی است. در تجارت جهانی امروز، استانداردهایی نظیر HACCP، ISO 22000 و سیستم‌های ردیابی دیجیتال، نه یک مزیت رقابتی، بلکه شرط اولیه‌ی ورود به بازارهای پردرآمدی مانند اتحادیه‌ی اروپا، آمریکا و ژاپن محسوب می‌شوند. گرچه موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی به کشورها اجازه می‌دهد برای حفظ سلامت مصرف‌کننده، استانداردهای بهداشتی خاصی را برای محصولات آبزی وضع کنند، اما الزاماتی نظیر ثبت‌نام کارخانه در کشور مقصد، اخذ گواهی‌های بهداشتی رسمی، کنترل باقیمانده داروها و فلزات سنگین، و رعایت زنجیره سرد، در عمل به موانع جدی برای صادرات آبزیان از کشورهای در حال

[Downloaded from jmb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-21]

JOMB
مجله زیست شناسی دریا
دوره ۱۸، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵، صفحات: ۷۲-۷۹
https://jmb.ahvaz.iau.ir

توسعه تبدیل شده‌اند (Ardakani et al., 2024). پژوهش‌ها نشان می‌دهد که موافقت‌نامه موانع فنی فراوری[۲] (TBT) به‌گونه‌ای معنی‌دار صادرات میگوی ایران را به کشورهای واردکننده، به‌ویژه کشورهای عضو اتحادیه‌ی اروپا، کاهش داده‌اند (مرزوقی و زارعی، ۱۴۰۴).

متأسفانه، زیرساخت‌های آزمایشگاهی و نظارتی ایران در این زمینه با کمبودهای جدی مواجه است. عدم وجود آزمایشگاه‌های همتراز با استانداردهای اروپایی و اتحادیه‌ی اوراسیا، موجب شده که نمونه‌های محصولات ایرانی برای تأیید نهایی به کشورهای ثالثی مانند فرانسه یا ترکیه ارسال شوند. این فرایند نه تنها هزینه‌های صادراتی را به شکل محسوسی افزایش می‌دهد، بلکه زمان دسترسی به بازار را طولانی کرده و اعتماد خریداران خارجی را خدشه‌دار می‌سازد. همچنین، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که صادرات ماهی ایران با استانداردهای جیوه‌ی کشورهای واردکننده همبستگی منفی دارد؛ به‌طوری‌که هرچه استانداردهای جیوه در کشور مقصد سخت‌گیرانه‌تر باشد، میزان صادرات ایران به آن کشور کاهش می‌یابد (Mohammadi et al., 2020). بنابراین، انطباق استانداردهای محصولات شیلاتی با الزامات کشورهای واردکننده و اتخاذ روش‌های تولید متناسب با این استانداردها برای افزایش صادرات آبزیان ایران حیاتی است. با توجه به اهمیت مسائل بهداشتی در تجارت آبزیان، ایجاد یک نظام واحد بهداشتی عرضه‌ی میگو در ایران ضرورت دارد و سازمان‌های مربوطه باید نظارت کامل بر انطباق مراکز تولیدی و عمل‌آوری کشور با معیارهای جهانی و استانداردهای فنی و بهداشتی داشته باشند (Ardakani et al., 2024).

چالش بنیادین دیگری که به‌ویژه در سال‌های اخیر گریبان‌گیر صنعت آبزی‌پروری ایران شده، تناقض میان توسعه‌ی فناوری‌های نوین و افزایش هزینه‌های تولید است. سیستم‌های مداربسته (RAS) به عنوان یکی از پیشرفته‌ترین روش‌های پرورش، از نظر زیست‌محیطی و کنترل بیماری‌ها امتیازات غیرقابل‌انکاری دارند، اما در عین حال، هزینه‌های سرمایه‌گذاری اولیه و بهره‌برداری از این سیستم‌ها به مراتب بالاتر از روش‌های سنتی است. در این میان، خوراک باکیفیت که یکی از ارکان اصلی موفقیت در سیستم‌های مداربسته محسوب می‌شود، سهم بزرگی از هزینه‌ها را به خود اختصاص می‌دهد. با توجه به وابستگی شدید ایران به واردات مواد اولیه‌ی خوراک آبزیان و نوسانات ارزی، هزینه‌ی تمام‌شده‌ی تولید در این سیستم‌ها می‌تواند تا دو تا پنج برابر روش‌های مرسوم افزایش یابد. این افزایش هزینه، به ناچار به قیمت نهایی محصول منتقل شده و رقابت‌پذیری آن را در بازارهای جهانی، که در آنها کشورهایی مانند چین، ویتنام و هند با هزینه‌های تولید به مراتب پایین‌تر حضور دارند، به شدت تضعیف می‌کند. ایران در حال حاضر از طریق سیستم‌های مداربسته و سیستم‌های متراکم استخر، تولید آبزی‌پروری داخلی خود را افزایش می‌دهد، به‌ویژه برای گونه‌هایی مانند کپور و قزل‌آلا. با این حال، موفقیت این سیستم‌ها در گرو سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، آموزش و طراحی مناسب تأسیسات است (IMARC Group, 2025). بنابراین، مسیر توسعه‌ی فناوری در صنعت آبزیان ایران نیازمند رویکردی هوشمندانه و تفکیک‌شده است. به‌کارگیری سیستم‌های مداربسته نباید به صورت یک نسخه‌ی واحد برای تمام گونه‌ها و تمام مزارع تجویز شود، بلکه باید بر گونه‌های با ارزش افزوده‌ی بالا متمرکز گردد؛ گونه‌هایی که بازار جهانی برای کیفیت برتر آنها آماده‌ی پرداخت قیمت بیشتر است. در غیر این صورت، صنعت آبزیان ایران در دام افزایش هزینه‌هایی گرفتار خواهد آمد که نه تنها سودآوری را کاهش می‌دهد، بلکه مزیت نسبی طبیعی کشور را نیز تحت الشعاع قرار می‌دهد.

ساختار بازارهای صادراتی ایران نیز خود به عنوان یک آسیب‌پذیری جدی مطرح است. تمرکز بالای صادرات بر تعداد محدودی از کشورهای مقصد، ریسک‌های تجاری را به شدت افزایش داده و صنعت را در برابر هرگونه تغییر در قوانین، تحریم‌ها یا سیاست‌های وارداتی آن کشورها، شکننده می‌سازد. بر اساس گزارش گمرک جمهوری اسلامی ایران، امارات متحده عربی، چین، روسیه و عراق بزرگترین خریداران محصولات شیلاتی ایران هستند (IRICA, 2024; FIS, 2025). با ارزیابی ۱۹۴ کشور به عنوان بازارهای بالقوه‌ی صادراتی میگوی ایران، ۲۰ کشور به عنوان بازارهای اولویت‌دار شناسایی شده‌اند که در میان آنها، چین و امارات متحده عربی به عنوان جذاب‌ترین مقاصد صادراتی تعیین گردیده‌اند (مرزوقی و زارعی، ۱۴۰۴). با این حال، تجربه‌ی کشورهای موفق نشان می‌دهد که تنوع‌بخشی به بازارهای هدف و انطباق محصولات با سلایق و مقررات هر منطقه، یکی از راهبردهای کلیدی برای حفظ ثبات صادراتی است. در این میان، نقش دیپلماسی اقتصادی و مذاکرات دوجانبه برای

[2] TBT: Technical Barriers to Trade

[Downloaded from jmb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-21]

JOMB
مجله زیست شناسی دریا
دوره ۱۸، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۵، صفحات: ۷۲-۷۹
https://jmb.ahvaz.iau.ir

کاهش تعرفه‌ها و تسهیل رویه‌های گمرکی، غیرقابل‌انکار است. علاوه بر این، قوانین داخلی و رویه‌های اداری نیز گاه به جای تسهیل، به عنوان مانعی بر سر راه تولیدکنندگان عمل می‌کنند. تغییرات مکرر مقررات، عدم ثبات در سیاست‌های ارزی و تأکید صرف بر افزایش کمیت تولید، بدون توجه به ارتقای کیفیت، همگی عواملی هستند که فضای کسب‌وکار در این صنعت را با ابهام مواجه ساخته و انگیزه‌ی سرمایه‌گذاری بلندمدت را کاهش می‌دهند.

با توجه به موارد مطروحه، دستیابی به رشد پایدار و ارتقای سهم ایران در بازار جهانی آبزیان، مستلزم اتخاذ راهبردهایی چندوجهی است که در رأس آنها، سرمایه‌گذاری فوری برای ایجاد یک آزمایشگاه ملی و مرجع با قابلیت صدور گواهی‌های مورد تأیید نهادهای بین‌المللی قرار دارد. این اقدام، گام نخست برای حذف وابستگی به آزمایشگاه‌های خارجی و کاهش چشمگیر هزینه‌های صادراتی خواهد بود. در گام بعدی، باید برنامهٔ جامعی برای استقرار سیستم‌های ردیابی الکترونیکی در کل زنجیره‌ی تولید، از مزرعه تا سفره‌ی مصرف‌کننده، تدوین و اجرا شود تا شفافیت و سلامت محصولات به اثبات برسد. در خصوص فناوری‌های نوین پرورشی، رویکردی متوازن و مبتنی بر تحلیل هزینه–فایده ضروری است؛ به‌گونه‌ای که توسعه‌ی سیستم‌های مداربسته صرفاً برای گونه‌های با ارزش اقتصادی بالا دنبال شود، در حالی که برای سایر گونه‌ها، ارتقاء روش‌های سنتی با رویکرد کاهش هزینه و بهبود کیفیت در دستور کار قرار گیرد.

همچنین، ضرورت دارد که سیاست‌گذاری صنعت از نگاه صرفاً کمی به سمت کیفیت‌گرایی و ارزش‌افزوده سوق داده شود. این تغییر نگاه، مستلزم بازنگری در قوانین، ایجاد ثبات در مقررات و حمایت هدفمند از تولیدکنندگانی است که به سمت استانداردهای بین‌المللی حرکت می‌کنند. از سوی دیگر، توسعه‌ی بازارهای صادراتی جدید در مناطق آسیای جنوب شرقی، اوراسیا و آفریقا، باید با انجام مطالعات دقیق بازار و تطبیق محصولات با ذائقه‌ی مصرف‌کنندگان و الزامات قانونی هر منطقه همراه شود. در نهایت، تحقق این راهبردها تنها در سایه‌ی همکاری مؤثر و مستمر میان دولت به عنوان تنظیم‌گر و تسهیل‌گر، بخش خصوصی به عنوان موتور محرک تولید و سرمایه‌گذاری، و مراکز دانشگاهی و پژوهشی به عنوان منبع نوآوری و انتقال دانش امکان‌پذیر خواهد بود. با اتخاذ چنین رویکردی، می‌توان ضمن حفظ منابع طبیعی و رعایت اصول پایداری، ارزش صادرات آبزیان را در افق پنج‌ساله افزایش داد و ایران را به یکی از بازیگران مؤثر و قابل‌اعتماد در زنجیره‌ی تأمین جهانی آبزیان تبدیل کرد.

References

۱. **خوشنودی فر، ز.، غنجی، م.، شیری، ن.، ۱۳۹۸.** طراحی الگوی تصویر آینده ماهیان خاویاری ایران با تاکید بر بهره برداری اقتصادی. نشریه آبزیان دریای خزر، دوره ۴(۲): صفحات ۱ -۱۲.

۲. **سازمان شیلات ایران، ۱۴۰۲.** سالنامه آماری شیلات ایران (۱۴۰۲-۱۳۹۸). دفتر برنامه ریزی و بودجه/ گروه برنامه ریزی و آمار، ۶۴ صفحه.

۳. **شیری، ن.، انصاری، ه.، خسروی زاده، م.، ۱۴۰۳.** بازارسنجی ماهیان تجاری دریایی استان خوزستان بر پایه رتبه بندی مطلوبیت: رویکردی نوین و روش مند. مجله علمی شیلات ایران، دوره ۳۴(۳): صفحات ۱۱۹ -۱۳۱.

٤. **مرزوقی، ن.، و زارعی، ج.، ۱۴۰۴.** شناسایی و اولویت‌بندی بازارهای صادراتی میگوی ایران. مجله علمی شیلات ایران، دوره ۳۴(۶): صفحات ۵۴-۴۱.

5. **Ardakani R, Shahrakipour H, Yazdani S, & Gilanpour O. 2024.** Effects of SPS and TBT regulations on export of Iranian shrimp. Agricultural Economics Research, 16(1): 1-17.
6. **Fish Information & Services (FIS), 2025.** Iran's fishery exports surge 17% to $372 million amid aquaculture expansion. Seafood Media Group. 33p.
7. **Food and Agriculture Organization (FAO), 2024.** World fish trade fall in 2024. FAO Globefish.. Available on: https://www.fao.org/in-action/globefish/news-events/news/news-detail/world-fish-trade-fall-in-2024/
8. **IMARC Group, 2025.** Iran aquaculture market: Industry trends, share, size, growth, opportunity and forecast 2025-2033. IMARC Publishers. SR112026A41387.
9. **Khan FH. and Akhtar R. (2025).** SWOT Analysis. Independently published. 72p. ISSN: 979-8312807455
10. Mohammadi H, Saghaian S, Aminizadeh M, & Aghasafari H. 2020. Food safety standards and their effects on Iran's fish exports. Iranian Journal of Fisheries Sciences, 19(6): 3075-3085.

[Downloaded from jmb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-21]